

ОСАМДЕСЕТ ГОДИНА ДР КОСТЕ МИЛУТИНОВИЋА*

Рођен је у срцу наше питоме Војводине, а васпитаван у дому својих узорних родитеља Николе Милутиновића, књижевника и публицисте, секретара Матице српске и мајке Славке рођене Ђурчин. Коста је добио од најранијих дана правилне и узорне темеље свога васпитања.

По завршетку школовања прово је преко шесдесет година тихо и у неуморном раду. Овај наш запажени књижевник, сесијист истраживач историских догађаја, факата и личности те свестрани научник.

Књижевно и научно дјело Др. Косте Милутиновића толико је обилно и способухнатно, да библиографија његових радова представља интересантну студију своје врсте. Његов књижевни рад, као и многих наших научника, почело је пјесништвом са којим је као седамнаестогодишњи младић скренуо на себе пажњу ондашње књижевне јавности. О збирци његових пјесама "СУТОН". Исидора Секудић се похвално тада изразила пишући у Српском књижевном гласнику о овом младом пјеснику. Осим овога, млади писац је скренуо пажњу књижевне критике својим есејима и другим прозним радовима. Тако наш познати књижевник критичар Бокел Марко Цар пише о Милутиновићевој књизи есеја: "ЛИКОВИ ИЗ СТРАНЕ КЊИЖЕВНОСТИ" следеће "...за литературу има и љубави и разумевања, а што је у критици важно... и храброст да своје мишљење каже увијек јасно и прецизно".

Од овог доба, вјерујемо почине Милутиновићево друговање и пријатељство са Марком Царем, које је трајало до Маркових последњих дана. Године 1931. појављује се Милутиновићева запажена студија "ПОЛИТОВА ИНТЕРПРЕТАЦИЈА ИСТОЧНОГ ПИТАЊА". Овај рад скренуо је на себе пажњу читаве ондашње научне јавности, која је са симпатијом попратила закључке и приказе, овог тада младог научника о дјелу великог народног борца, научника и мислиоца Михаила Полита - Десанчића. Осим Десанчића Милутиновић је проучавао и писао не само о знаменитим људима, писцима и покретима Војводине, већ и можемо слободно рећи и о свим занимљивијим покретима и писцима Југославије.

Његона љубав, пријатељство и симпатије за Боку и Бокеље огледају се још у његовим првим радовима. У својим написима о Уједињеној омладини српској; прати рад Томановића, Милића, Српског друштва "Јединство". Затим у свом раду: "БОКЕЉСКИ УСТАНАК И ВАГНЕРОВА АФЕРД" говори о развоју и разним аустријским сплеткама у овој гигантској борби шачице бокељских устаника са

силном царевином. Наравно да су пишчеве симпатије на страни бокељских устаника, као и његових Војвођана онога времена. У овом раду, као и многим другим, кад је било ријеч о Боки и Бокељима, писац је користио војвођанску штампу, која је неустрашило бразила интересе устаника у Боки.

У свом добро документованом раду: "БОКА КОТОРСКА 1797-1815" објављеном у нашем Зборнику бр. 8. приказује оних тешких осамнаест година које су једном магијском олујом протутијале над некада ведрим небом Боке. Писац нам напомиње да је Француски историчар А. Сорел у свом дјелу "ЕВРОПСКА И ФРАНЦУСКА РЕВОЛУЦИЈА" рекао: "Котор ће постати у борби која застаје између Француске и Русије о првенству на Јадрану и на истоку оно исто што је Малта у француско-енглеској борби за хегемонију ва Медитерану, кључ доминантан положај, симбол супарништва". Тако и немачки историчар Херман Вендел потврђује ријечи А. Сорела и каже: "Когор је задобио ону важност коју је имала Малта у борби Француза и Енглеза о доминацију на Средоземном мору". О грбальској буни, која је трајала пуне две године, а која није била мериторно оцијењена од неких наших историчара, писац каже: "Грбальска буна представљала је не само својеврсни национално ослободилачки покрет, који је имао за крајњи циљ сједињење Боке и Црне Горе, него и класни сељачки устанак против феудалаца....."

Аустрија, да би умирила незадовољство и побуне у народу, обећавала је поштовање стarih привилегија, које су имале поједине општине. Новопридошло чиновништво настојало је да заведе централистичко-апсолутистичке тенденције Бечке владајуће класе.

Руска владавина у Боки оставила је најлепше успомене у народу. Власт потврђује привилегије појединих општина, потврђује поједине главаре, дозвољава сјоске саборе и т.д. Руски цар Александар I у једној изјави каже: "Бока има једну позицију која би могла да заустави француске напоре против Истока".

Ремек дјело нашег слављеника је врло студиозна историјска расправа "ВОЈВОДИНА И ДАЛМАЦИЈА 1760-1914" која није могла да мимоиђе Боку и Бокеље (Као и у многим радовима, где се говори о културним везама). Срећемо се ту са Доситејем Обрадовићем, који је у жељи за науком напустио Далмацију и са сто млетачких дуката, упутио се за Котор, са намјером да ту нађе брод и пође за "Грецију". У Котуру се разболи и прекине намјеравани пут. Запосливши се као учитељ у Мајинама у школи, која је била у једној кући манастира Стјењевића. Понито су Стјењевићи били једна од резиденција црногорских митрополита то га је у Ускрсу 11.4.1764. г. на ускршњој литургији митрополит Василије рукоположио за јеромонаха. "У Писму епископу Јосифу Јовановићу - Шакабенди 5.7.1784. г. Доситеј пише: Но може ми ко рећи како мећ Србљи и енглески дух слободе? Негдје такови оде у

Црну Гору, Куче, Паштровиће, Рисан, Кривошије, па ће видјети ни длаке мали снглешки дух слободе. А што су ти ове планине спрема енглешкога краљства ситуације! За нашега времена храбри Кучани, числом једва 600, обратили су у бекство 20 000 љутих Албанеза, Бошњака и Турака. Са Стефаном Малим није било више од 7 000 Црногораца, и победили су и од себе отерали 70 000 Турака... Но књигу би ко могао напунити, кад би хтео сва храбра и преславна дела овог немногочисленог и непобедимог и по вјески испорабоштеног народа описати (Домаћа писма Доситеја Обрадовића - Београд 1899). Писац нам још наводи једну до сада мало познату, али за нас драгоцену везу Доситеја Обрадовића и Бокеља. Наиме после Доситејева одласка из Далмације, његови списи почели су се ширити, као врло популарна лектира Срба од Трста до Котора. Доситејев ученик Иавле Соларић први ће почети сакупљати книжевне списе свог учитеља. Соларић је за овај посао ангажовао Шибеничког пароха Кирила Цвјетковића којег је упознао у Венецији 1816. године. Вриједни и родољубиви Цвјетковић потрудио се и пронашао читав свежањ Доситејевих текстова о чему и сам каже: "И ја такође дам му једну Доситејеву буквицу која је као прво била, коју сам био г. Соларићу послao и три Доситејеве придике и два његова тумаченија, што сам нашао у манастиру Драговићу писано, једно на толкованом псалтиру, а друго наједној књиги Св. Василија. Јошт сам му дао пренос от три писма истога Доситеја, с оригинала преписана, једно што је писао Симону Кураици у Свету Гору, круго Спиридону Алексијевићу, дјакону и учитељу скрадинском, а треће Спиридону Марковићу купцу скрадинском".

Иако је Доситејево бављење у Боки било временски ирло кратко, успомена на њега живјела је у народу, чemu су придонијеле прве његове књиге које су се са нарочитом пажњом читале и препричавале.

Говорећи о Уједињеној омладини српској и о одјесима њеног рада на Приморју, писац не може да заобиђе учешће Бокељске омладине у овом знаменитом Покрсту. "Први организатор, иницијатор и носилац омладинског покрета у Далмацији био је млади Бокељ Лазар Томановић. Говорећи о многостручном Томановићевом раду, Милутиновић наглашава: "Чињеница је да је баш он први дошао на идеју да за омладину заинтересује не само далматинске Србе, него и Хрвате Југословенске орјентације и да на тај начин пропири омладинску дјелатност и удари јој шири општејугословенски карактер. Почетак овом раду био је оснивање белетристичког листа "ПРВЕНАЦ ЛИСТА ЗА УПРАЖЊЕНИЈЕ" који су 1865. год. покрнули ђаци гимназије и богословије у Задру, који су били питомци Српског богословског сјеменишта и Хрваћке гимназије у Задру. Први број овог рукописног листа изашао је децембра 1895. год. Из многих докумената види се да су били сарадници и организатори и ученици из Боке који су живјели у "сјеменишту" и то: Лазар Томановић из Лепетана, Јово Накићеновић из Кута, Димитрије Анђус из Паштровића, Ристо Ковачић

из Рисна, Стефан Мрђен из Котора, Петар Мартиновић из Котора и други.

Лазар Томановић, предсједник омладинске дружине "ПРВЕНАЦ", био је уједно и најактивнији сарадник овог листа. У својим радовима др. Милутиновић се освртао на лик озог истакнутог бокељског запаженог књижевника, политичког и јавног радника. Пишући о бокељским устанцима није могао да заобиђе, поред осталих, лик Стефана Митровића Љубише. Писао је књижевним новинама (Београд 1874) врло аргументоване чланке "Стефан Митров Љубиша као друштвено политички радник (Поводом 150-штице)". Затим годину дана касније јавља се у нашем зборнику "Бока" његова обилна и документована стидија: "ПОЛИТИЧКИ ЛИК СТЕФАНА МИТРОВА ЉУБИШЕ" у којој писац зналачки излаже сналажење младог Љубише у бурним годинама 1848-1849. Тада је Љубиша био секретар велике скупштине Бокеља која се одржала на Прчању. У тим мутним временсним непосредно после чувене грбальске буне, Бока је требала да изабере свога посланика за аустријски парламент. Народ је у Боки понудио Љубиши кандидатуру коју је он одбио са ријечима: "Како што појединцу онјеку прије свега треба да се стече биће, па да располаже начином како да у свијету живи: тако и једномс народу треба да се стече биће, пак да се расположи какве му уставне слободе пристоје. Наш народ у овој покрајини нема бића, јер је угњетан од талијанштине, пак би било по њу излашно... да без властитог народног бића гради себи којекакве туђе установе. Нас је Аустрија, против своје сопствене користи, више поталијанчила у 30 година него Венеција у четири вијека...."

Љубиша је успио да Бока не пошаље свога посланика у Беч, што је била његова прва политичка побједа. У тридесет година (1848-1878) политичког рада Љубиша је доживљавао успоне и падове. Да су његови политички успони били корисни за народ и за његов родни крај најбоље говори успомена која је и до данас свежа у читавом овом крају. Др. Коста Милутиновић у свом значајном дјелу: "ВОЈВОДИНА И ДЛАМАЦИЈА" даје једно мериторно мјесто међу политичким људима и народним посланицима Далмације.

Интересантан је Милутиновићев рад: "О ПОЛИТИЧКОМ РАДУ ЛАЗАРА ТОМАНОВИЋА". У овом раду писац је приказао многоструки рад. овог вриједног и познатог Бокеља. Од српске ђачке дружине "ПРВЕНАЦ" којој је био Томановић иницијатор и оснивач, па до његових многоструких веза са омладинским покретом и политичким првацима у Задру, сјеверији Далмацији, Сплиту, Дубровнику и Бечу видни су дубоки трагови читавог његовог патриотског књижевног рада. Још као млад студент исустрашиво је бранио исправност борбе Бокеља за вријеме устанка 1869. г. против Аустрије. У својим чланцима није поштедио ни тадашњег намјесника Далмације, шефа казнене експедиције генерала Вагнера као и многе водеће личности, које су радиле на штету нашег народног јединства.

Томановићева јавна дјелатност током његовог дугог живота, на књижевном, научном и политичком пољу је била нарочито плодоносна, свеобухватна и корисна. Милутиновић закључује своју радњу о Томановићу ријечима "проницљиво је сагледао да се сложено источно питање може у крајњој линiji ријешити само ширим основама ослобађањем и уједињењем јужнословенских народа изнан туђинских оквира".

Осим запаженог рада о др. Лазару Томановићу, др. Милутиновић је написао обимну монографију о Стефану Митрову Љубиши. У овом раду писац нам је на (један) сугестиван и испрван начин представио "ПОЛИТИЧКИ ЛИК СТЕФАНА МИТРОВА ЉУБИШЕ" (Бока бр. 6-7 1975). У обимној литератури о Љубиши, вјерујемо да овај рад употпуњава и освјежава један врло интересантан дио политичке активности великог Љубиши.

Нарочито је запажен пишчев рад о Марку Цару, објављен у нашем зборнику под насловом "КЊИЖЕВНИ ЛИК МАРКА ЦАРА" (Бока бр. 11-1977) затим "ЗАДАРСКИ ВУК" и прне појаве материјалистичких идеја у књижевности Далмације (радови ЈА З - Задар 1977).

О старом зацаженом Бокељском писцу Ристу Ковијанићу пише: "ЕСЕЈИ О СТАРОДРЕВНОМ КОТОРУ" од Р. Ковијанића у Зборнику за историју Матице Српске (Нови Сад 1977, бр. 15).

Године 1974. приказује наш зборник са насловом "ПЕТ КЊИГА ЗБОРНИКА БОКА" где је у Зборнику за историју Матице српске, приказао прве бројеве нашег зборника и тако помогао његов излазак у друштво научних часописа. Његов приказ и оцена био је мериторно примљен од оних који су то прочитали.

На крају овог поздрава јубиларцу још морамо споменути да га је Бока свестрано интересовала, зато у броју 10. нашег Зборника налазимо његов обиман и добро аргументован рад: "ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ ПОКРЕТА ЗА ЕКОНОМСКУ И КУЛТУРНУ ОБНОВУ БОКЕ КОТОРСКЕ".

На крају желим да овај искрени пријатељ Боке и Бокеља поживи до крајњих граница људског живота на корист наше науке, народа, књиге и отаџбине.

Максим Злоковић

* Рад објављујемо постхумно. Аутор га је доставио редакцији Зборника "Бока" 1989. године. У међувремену оба су преми-нула: аутор - Максим Злоковић и Др Коста Милутиновић